

клубок, и она не могла выговорить ни слова, а между тем казалось, что ей так много надобно мне сказать (Сервантес I, 261); *No sé qué se fue, que en acabando de decirme esto se le llenaron los ojos de lágrimas y un nudo se le atravesó en la garganta, que no le dejaba hablar palabra de otras muchas que me pareció que procuraba decirme* (Cervantes, 195)).

У подальших пошуках іспанські й російські одиниці в дібраних контекстах, як це можна помітити й нині простим оком, дадуть змогу простежити специфіку використання компаративних структур оригіналу для утворення відповідних конструкцій перекладу, виявити мотивацію для відхилення від формально-граматичних моделей іспаномовного твору в перекладних текстах, а отже, дослідити площину внутрішньої форми ФО оригіналу та відповідних зворотів перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Авксентьев Л. Г.* Фразеологічні одиниці, співвідносні за своїми моделями зі словосполученнями // Ужченко В. Д., Авксентьев Л. Г. Українська фразеологія. – Х.: Основа, 1990. – С. 36 – 43; 2. *Лелеуш І. Я.* Фразеологія сучасної беларускої мови: Вучэб. дапам. для філал. фак. ВДУ. – Мн.: Выш. шк., 1998. – 271 с.; 3. *Огольцев В. М.* Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии. – Л.: Изд-во Ленинград. у-та, 1978. – 159 с.; 4. *Скопненко О., Цимбалюк-Скопненко Т.* Паремії в перекладах Миколи Лукаша: зіставний аспект // Українська мова. – 2006. – № 4. – С. 25 – 44.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ:

Сервантес	Сервантес Сааведра Мигель де. Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі / Пер. з ісп. М. Лукаш, А. Перепадя. – К.: Дніпро, 1995. – 703 с.
Сервантес I	Сервантес Сааведра Мигель де. Хитроумный идальго Дон Кихот Ламанский / Пер. с исп. Н. Любимова. В 2-х т. – Т. 1. – М.: Правда, 1979. – 592 с.
Сервантес II	Сервантес Сааведра Мигель де. Хитроумный идальго Дон Кихот Ламанский / Пер. с исп. Н. Любимова. В 2-х т. – Т. 2. – М.: Правда, 1979. – 608 с.
СФУМ	Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с.
Cervantes	Cervantes M. El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha. – La Habana: Editorial Arte y Literatura, 1980 – Т.1, Т. 2. – 901 pag.

Сніжко А.М. (Київ, Україна)

Концепт УСПІШНА ЛЮДИНА в українській і англійській мовах

Стаття присвячена визначенню лінгвокогнітивних особливостей функціонування концепту УСПІШНА ЛЮДИНА в українській і англійській мовах. Представлена структура концепту за допомогою аналізу дефініцій, контекстного аналізу і фреймової структури.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, лінгвокультура, фрейм, мовна картина світу.

Статья посвящена определению лингвокогнитивных особенностей функционирования

концепта УСПЕШНЫЙ ЧЕЛОВЕК в украинском и английском языках. Представлена структура концепта с помощью анализа дефиниций, контекстного анализа и фреймовой структуры.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концепт, лингвокультура, фрейм, языковая картина мира.

The article highlights linguistic cognitive peculiarities of the concept SUCCESSFUL PERSON functioning in Ukrainian and English languages. Significance is given to the analysis of the concept under consideration manifested structure by means of definition analysis, context analysis and frames.

Key words: cognitive linguistics, concept, frame, linguistic map of the world, mentality.

Сучасне мовознавство дедалі більше уваги приділяє зіставному вивченню національних мов на різних рівнях, оскільки такий підхід дає змогу визначити спільні та відмінні риси, а також виокремити закономірності й особливості функціонування мов та мовних родин. Когнітивний підхід до вивчення мови допомагає заглибитись у ментальний простір народу та, шляхом докладного препарування мовних одиниць, з'ясувати особливості світобачення певної нації. Концепт посідає центральне місце в когнітивній лінгвістиці. Українські лінгвісти досить пильно студіюють концепти взагалі, але саме концепт УСПІШНА ЛЮДИНА ще не був предметом уваги, що й визначає актуальність нашого дослідження.

Хоча термін *концепт* перебуває об'єктом дослідження багатьох учених, зокрема Ж. Фоконьє, Р. Ленекера, Р. Джекендофа, А. Вежбицької, С.Г. Воркачева, І.О. Голубовської, С. А. Жаботинської, В. І. Кононенко, О. С. Кубрякової, О. О. Селіванової, Ю.С. Степанова, І. А. Стерніна, Т. В. Радзівської, А. А. Уфимцевої та ін., термін не отримав однозначного й загально прийнятого тлумачення. На позначення концепту продовжують синонімічно вживатися терміни: *поняття, образ, схема дій, гештальт*. Згідно зі словником когнітивних термінів: концепт – „оперативна змістовна одиниця пам'яті ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці. Це термін, що служить для пояснення одиниць ментальних та психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини” [4, 90].

С.А. Жаботинська розглядає концепт як будь-яку оперативну одиницю мислення, яка може мати, а може й не мати чіткої логічної форми [2, 14]. Н. Арутюнова визначає концепт як поняття практичної філософії, що є результатом взаємодії національної традиції, фольклору, релігії, ідеології, життєвого досвіду, образів мистецтва, відчуттів та системи цінностей. Концепти утворюють "своєрідний культурний пласт, який виступає посередником між людиною та світом" [1,3]. Етноспецифічну, або ідіоетнічну мовну картину світу, складають концепти, притаманні певному народові.

У нашому дослідженні ми ставимо за мету виявлення лінгвокогнітивних особливостей функціонування концепту УСПІШНА ЛЮДИНА в українській та американському варіанті англійської мови, застосовуючи логічний аналіз концепту: встановлення закономірностей внутрішньої організації концепту, виявлення його елементів і моделювання взаємозв'язків. Предмет

дослідження – спільні та специфічні характеристики засобів вербалізації досліджуваного лінгвокультурного концепту.

Аналіз синонімів ключового слова, що вербалізує концепт, дає змогу виявити диференційні ознаки цього концепту. Вони виявляються у зіставленні лексем, що належать одному синонімічному ряду [6, 54-55]. Розгляд дефініцій тлумачних словників засвідчив, що успішній людині в українській лінгвокультурі притаманні такі характеристики: щаслива, вдала, благополучна, блискуча, тріумфальна. Аналіз лексикографічних праць англійської мови дозволив виокремити такі риси американської вербалізації успішності: процвітаюча, щаслива, тріумфальна, непереборна, сильна, надихаюча, задоволена, багата.

Останнім часом в українському суспільстві набуло популярності вивчення психології успіху, законів, формул, секретів успіху, створено педагогіку і філософію успіху, а також різноманітні центри розвитку успішного мислення. Таке зацікавлення проблемами успіху зумовлено активними процесами глобалізації та американізації. Домінантною релігією американського суспільства був протестантизм, який мав величезний вплив на формування менталітету і системи цінностей. Праця і успіх, як результат цієї праці, проголошувалися засобами служіння Богу. Поступово успіх став базовою цінністю американського суспільства. Американські критерії успішності переносять на українські терени практично без адаптації до місцевого менталітету. Значну роль у цьому відіграє поширення сучасних психологічних теорій успішності, створення власного майбутнього і щастя (НЛП, А.Маслоу, В.Франкл, Д.Чопра, Е.Роббінс, фільм „Секрет” та ін.)

Успішність людини можна поділити на зовнішні показники й внутрішні якості, необхідні для досягнення зовнішніх критеріїв. До зовнішніх показників відносять різноманітні шкали успішності: рейтинги, місця на п'єдесталі пошани, премії, винагороди, відзнаки, гроші, соціальний статус та ін. Внутрішніми характеристиками успішної людини вважають: здатність досягати значних результатів та цілей, планувати, ефективно спілкуватися з людьми, сповідувати філософію позитивного мислення та сприйняття життя, здатність приймати правильні рішення, використовувати або „відчувати” момент, розумно ризикувати та ін.

Для того, щоб визначити, які саме ідеї певне слово збирає в єдиний концепт, що зосереджено в ньому самому, треба змодельовати когнітивну карту слова (термін запропонований О. С. Кубряковою) [5, 89]. У носіїв обох мов концепт УСПІХ асоціативно пов'язаний із концептами БАГАТСТВО (WEALTH), ЧАС (TIME), СЛАВА (FAME), РОБОТА (WORK), СИЛА (POWER), ВЕРШИНА (TOP), САМОРЕАЛІЗАЦІЯ (SELF-ACTUALIZATION), АМБІЦІЇ (AMBITIONS). В американській мовній свідомості успіх також корелює з концептами ЧЕСНІСТЬ (HONESTY), ВІРА (FAITH), а в українській – з концептами ТАЛАНТ і УДАЧА. Успішний – той, хто має успіх, досяг успіху .

До найбільш поширених сфер реалізації успішної людини належать:

1) Бізнес. В обох мовах поширене словосполучення *успішній підприємець*: *З Яковом Рогаліним, директором Донецького міського доброчинного фонду «Доброта», хірургом-проктологом і успішним бізнесменом, я познайомилася*

на конференції. ДТ, 17-23.02.07. www.dt.ua/3000/3050/55858/; У першій половині 90-х років минулого століття він [Леонід Черновецький] виглядав як типовий успішний бізнесмен. Н, 06.02.09 <http://novynar.com.ua/opinions/54012/>; *It's a practical book that explains how eight successful entrepreneurs cleared hurdles and grew their business.* U.S., December 12, 2005 p.70;

2) Політика. При цьому він [Джуліані] висловив упевненість, що така успішна особа [Кличко] буде успішним мером. Н, 14.05.2008, <http://novynar.com.ua/politics/26827/>; Переконалий: хто був успішним бізнесменом, той буде успішним чиновником. ДТ, 05-11.03.2005, <http://www.dt.ua/1000/1030/49412/>; *The 52-year-old Allen, a successful governor in his own right in the '90s, is running for re-election to the U.S. Senate in 2006.* Newsweek. January 2, 2006, p.72;

3) Кіно, театр, шоубізнес. Ви багато чого досягли в різних сферах – успішний актор, драматург, поет. ВК, 15.04.2009 <http://www.vechimij.kiev.ua/ua/18384/art/1239730727.html>; Найжаданіша жінка світу, успішна співачка, „обличчя” American Express — це все про неї, про Бейонс. УМ, 09.08.2007, <http://www.umoloda.kiev.ua/number/973/119/35395/>; *She [Marie Trintignant] was a beautiful and successful actress and the daughter of one of France's best known leading men.* NYT, 05.08.2003 <http://www.nytimes.com/2003/08/05/world/brutal-death-of-an-actress-is-france-s-summertime-drama.html?scp=7&sq=successful%20actress&st=cse>.

Успішність належить до гендерно маркованих понять. В обох лінгвокультурах визначення *успішної жінки* й *успішного чоловіка* матиме певні відмінності. Наприклад, концепт УСПІШНИЙ ЧОЛОВІК містить такі складники: досягає результатів, має гроші, високу посаду, статус, престижну роботу або власний бізнес, має владу та авторитет, користується повагою. Тобто визначними є соціальні чинники успішності. До складників концепту УСПІШНА ЖІНКА належать: досягає результатів, має високу посаду, має гроші, статус, а також, зокрема для слов'янської ментальності, важливий складник – чоловік та щаслива родина. Отже, до соціальних характеристик додано сімейні, що значно ускладнює як структуру концепту, так і шлях жінки до успішності. *Успішність жінки, мабуть, один із найбільш загадкових, суперечливих і двозначних феноменів у житті сучасного суспільства. Насамперед тому, що, на відміну від успішних чоловіків, які грають „на своєму полі” з генетично визначеною боротьбою і споконвічною конкуренцією, успішні жінки — завжди „відступниці”, які зважилися на ризиковану гру „на чужому, чоловічому, полі”.* ДТ, 30.09 - 6.10.2006, <http://www.dt.ua/3000/3050/54626/>.

Концептуальний аналіз логічного плану застосовується у дослідженні структур представлення знань (пропозицій, фреймів, сіток, сценаріїв та скриптів), серед яких провідна роль належить фрейму [2; 14]. Так, С.А. Жаботинська [3; 120-122] припускає, що мовні значення, а також їх фрагменти, представлені у мотиваторі похідних номінативних одиниць, структуруються на основі декількох базових фреймів – предметного, акціонального, посесивного, таксономічного і компаративного. Такі види фреймів демонструють найбільш загальні принципи категоризації й

організації вербалізованої інформації онтологічного плану про предмети матеріального світу, їх властивості та реляції. Категоріальний концепт ПРЕДМЕТ являє собою автономний ментальний простір, що має внутрішню просторову структуру. Декілька взаємопов'язаних предметів утворюють міжпросторову структуру. Таким чином, понятійна категорія предмета виділяється дослідницею як центральна ланка схемної концептуальної сітки. В результаті інтеграції базових фреймів виникає абстрактна концептуальна сітка, інформаційні фрагменти якої конкретизуються в значеннях мовних відбиттів. Крім того, базові фрейми можуть бути використані для побудови концептуальної структури понятійної категорії як основи відповідного лексико-семантичного чи функціонально-семантичного поля [3; 121].

Розглянемо побудову схемної концептуальної структури лексико-семантичного поля УСПІШНА ЛЮДИНА в українській мові й англійській мовах.

Предметний фрейм – ДЕХТО є ТАКЕ;

ДЕЩО-об'єкт – є – ТАКЕ (щаслива, вдала, благополучна, задоволена, багата; (успішна людина/ prosperous, fortunate, lucky, victorious, triumphant, happy, successful person) unbeaten, favorable, fortuitous, strong, satisfied, thriving, flourishing, wealthy)

Посесивний фрейм – ДЕХТО– контейнер має ДЕЩО – вміст:

ДЕХТО-контейнер – має – ДЕЩО – вміст (рисі: амбіційна, дисциплінована, організована, талановита, завзята та ін.; (успішна людина/ ambitious, organized, achiever, goal-oriented, motivated) successful person)

ДЕХТО -власник має ДЕЩО-власність:

ДЕХТО-власник – має – ДЕЩО - власність (гроші, матеріальні речі, посада, статус, влада, та ін.; (успішна людина/ money, wealth, status, power) successful person)

Акціональний фрейм – ДЕХТО – агенс робить ДЕЩО – результат:

ДЕХТО – агенс – робить ДЕЩО – результат (кар'єру, бізнес, перемогу; (успішна людина/ career, business, victory) successful person)

ДЕХТО – агенс впливає на ДЕЩО – результат:

ДЕХТО – агенс – викликає, ДЕЩО – результат (захоплення, натхнення, (успішна людина/ спричиняє – копіювання, заздощі, критику; inspiration, successful person) motivation, criticism, envy)

В українській лінгвокультурі протягом кількох останніх років можна простежити тенденції зміни акцентів успішності від домінування фінансових та соціальних в бік гармонійного, збалансованого розвитку особистості: *Для мене успішна людина – це людина збалансована, в якій завжди є час на роботу, на відпочинок і на особисте життя.* http://www.ukma.kiev.ua/subsite/obyrai/index.php?option=com_content&task=view&id=47&Itemid=9; *Вчений, який захистив кандидатську дисертацію в 24 роки вважає, що успішна людина – та, що встигає у всьому.* RIA.ua.18.03.2007 <http://www.nbu.gov.ua/infan/arxiv/arxiv0/2007/03/18/.htm>; *Успіх містить у собі гармонію в різних сферах життя (здоров'я, щаслива родина, творча самореалізація, щиросердечна рівновага й т.ін.* 29.02.08 <http://www.mpravda.com/?lang=ua&pubId=32942>; *Успішна людина не обов'язково багата. Насамперед, вона має бути задоволена життям, жити в духовній рівновазі, бо вмє реалізувати свої таланти та здібності не лише собі на користь, але й на благо суспільству.* ДТ, 2-8.10.04. <http://www.dt.ua/3000/3300/47923/>.

Отже, УСПІШНА ЛЮДИНА – складний динамічний культурний концепт, компоненти якого формуються і видозмінюються під впливом зовнішніх чинників, а також особливостей менталітету. На сучасному етапі зміст досліджуваного концепту в обох мовах майже збігається, що зумовлено глобалізацією, американізацією та поширенням різноманітних течій позитивної психології, хоч можна простежити тенденції до збалансування соціальних та сімейних складників концепту в українській лінгвокультурі. Подальші дослідження передбачають заглиблення в структуру концепту та залучення даних інших мов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Арутюнова Н. Д.* Введение // Логический анализ языка. Ментальные действия. -М.: Наука, 1993. – 176 с.; 2. *Жаботинская С. А.* Концептуальный анализ: типы фреймов // Вісник Черкаського університету. – Сер. Філологічні науки. – 1999. – Вип. 11. – С. 12 – 25; 3. *Жаботинская С.А.* Ономазиологические модели в свете современных школ когнитивной лингвистики // С любовью к языку. Сб. научных трудов, посвященных Е.С.Кубряковой. - М.: Воронеж: ИЯ РАН, Воронежский ГУб. – 2002. – С.115-129; 4. *Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г.* Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – С. 90; 5. *Кубрякова Е. С.* Об одном фрагменте концептуального анализа слова Память // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 85 – 91; 6. *Никитин М.В.* Развернутые тезисы о концептах // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. - № 1. – С. 53-64.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ:

ВК	Вечірній Київ;
ДТ	Дзеркало тижня;
МП	Молодіжна правда;
Н	Новинар;
УМ	Україна Молода;
N	Newsweek;
NYT	New York Times;
U.S.	U.S. News and World report